

نقش برنامه درسی پنهان در جامعه‌پذیری دانش آموزان
(مورد مطالعه دانش آموزان مقطع متوسطه اول شهر بوشهر)
جعفر نجات^۱، عبدالرضا خوشرفنار^۲ و عبدالرسول فدایی دولت^۳

چکیده:

هدف از این پژوهش بررسی نقش برنامه درسی پنهان در جامعه‌پذیری دانش آموزان در مدارس مقطع متوسطه اول شهر بوشهر می‌باشد. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-همبستگی از نوع پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری مورد بررسی این تحقیق شامل کلیه دانش آموزان مقطع متوسطه شهر بوشهر در سال تحصیلی ۹۴-۹۳ می‌باشد که تعداد ۳۶۲ نفر از آن‌ها بر اساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای به‌عنوان نمونه مورد استفاده قرار گرفته‌اند. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه محقق ساخته با ۵۲ سؤال ۴ گزینه‌ای که بر اساس مقیاس لیکرت تنظیم شده است استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و روش‌های آماری در سطح توصیفی و استنباطی استفاده گردید. یافته‌های تحقیق نشان داد که برنامه‌های درسی پنهان و ابعاد آن (جو اجتماعی مدرسه، ساختار فیزیکی مدرسه، ساختار سازمانی، روابط درونی مدرسه و تشویق و تنبیه) با جامعه‌پذیری همبستگی معناداری دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که متغیر برنامه درسی پنهان و ابعاد آن ۰/۳۷٪ از تغییرات در وضعیت جامعه‌پذیری دانش آموزان را تبیین می‌کند.

واژگان کلیدی: جامعه‌پذیری، برنامه درسی پنهان، جو اجتماعی مدرسه، ساختار فیزیکی مدرسه، روابط درون مدرسه، ساختار سازمانی مدرسه

^۱ نویسنده مسئول: دکترای جامعه‌شناسی و مدرس مدعو دانشگاه پیام نور

^۲ کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، شوشتر، ایران

^۳ دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

۱. مقدمه

جامعه‌پذیری هم‌نواپی فرد است با هنجارهای گروهی و هر یک از اعضای جدید گروه به‌حکم جامعه‌پذیری رفتار خود را موافق مقتضیات گروه درمی‌آورد و دانسته یا نادانسته راه و رسم زندگی گروهی را می‌پذیرد. این جریان از طریق کنش متقابل اجتماعی صورت می‌پذیرد و مردم به‌وسیله آن شخصیت خود را به دست آورده و شیوه زندگی جامعه خود را می‌آموزند. جامعه‌پذیری فرد را به آموختن هنجارها، ارزش‌ها، زبان‌ها، مهارت‌ها، عقاید و الگوهای فکر و عمل که همگی برای زندگی اجتماعی ضروری می‌باشد، قادر می‌سازد (رابرت سون، ۱۳۷۶: ۱۱۲). آلن بیرو در فرهنگ علوم اجتماعی، جامعه‌پذیری را این‌گونه تعریف می‌کند: «فرآیندی که بر پایه آن، مجموعه حیات و فعالیت‌های انسانی در شبکه وابستگی‌های متقابل اجتماعی جای می‌یابند. از نظر او جامعه‌پذیری فرآیندی است روانی - اجتماعی که بر پایه آن شخصیت پایه تحت تأثیر محیط، خصوصاً نهادهای تربیتی، خانوادگی و دینی شکل می‌یابد» (بیرو، ۱۳۷۸: ۹۹).

هدف اصلی نهادهای جامعه‌پذیری، اجتماعی کردن یا آماده ساختن دانش‌آموزان برای حضور مؤثر در جامعه و درک به‌موقع و هماهنگ ساخت‌ها، کارکردها و فرهنگ جامعه جهت نشان دادن عملکرد معقول اعم از واکنش‌ها، رفتار یا کنش در جهت رفع نیازها و رسیدن به اهداف جمعی است. نظام جامعه‌پذیری و فرهنگ ارتباط دوسویه‌ای باهم دارند، بدیهی است که نمادها و ارزش‌های نظام جامعه‌پذیری از طریق نظام فرهنگی تأمین می‌گردد (پیروز نیا، ۱۳۸۵) و از سوی دیگر نظام جامعه‌پذیری به انتقال و ماندگاری ارزش‌ها، هنجارها و آداب‌ورسوم جامعه یاری می‌رساند و همچنین این رفتارها و باورهای فرهنگی از زمینه‌های متفاوتی تأثیر می‌پذیرند. یکی از نهادهای اساسی که پس از خانواده نقش اجتماعی کردن و جامعه‌پذیری افراد را به عهده دارد، آموزش و پرورش می‌باشد. افراد یک جامعه از زمان کودکی و از طریق آموزش‌های رسمی و غیررسمی در نهاد آموزش و پرورش فرایند جامعه‌پذیری را طی می‌کنند. مدارس بعد از خانواده بیشترین اثرگذاری را بر روی کودکانی که بانام دانش‌آموز شناخته می‌شوند دارند؛ و دانش‌آموزان بعد از ورود به مدارس با نقش‌هایی همچون همکلاسی، هم‌گروهی، معلم، معاون، مدیر و... آشنا می‌شوند؛ و نوع رفتار و جایگاه هر یک از این نقش‌ها را می‌شناسند. مفاهیمی از قبیل نظم و انضباط، رعایت حقوق دیگران، مسئولیت‌پذیری، محدودیت منابع و تلاش برای رسیدن به مزایای بیشتر را به‌طور ملموس درک خواهند کرد (فتحی واجارگاه و همکاران، ۱۳۸۰).

آموزش و پرورش علاوه بر آموزش‌های رسمی از طریق آموزش‌های غیررسمی در انتقال ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی می‌تواند ایفای نقش کند. " گیدنز " در سال ۱۹۹۱ مفهوم بازآفرینی فرهنگی را مطرح می‌سازد که مدارس از طریق برنامه‌ی درسی پنهان مفاهیم اجتماعی از قبیل: ارزش‌ها، نگرش‌های فرهنگی، اعتقادات، زیبایی‌های موجود در زندگی و ... را از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کند (گیدنز، ۱۳۸۶).

معمولاً جامعه‌شناسان، پژوهشگران آموزش و پرورش و روانشناسان، این مفهوم را غالباً برای توصیف نظام غیررسمی مدرسه بکار می‌برند. برنامه درسی پنهان نه درجایی نوشته شده و نه هیچ معلمی آن را درس می‌دهد. بلکه محیط آموزشی مدرسه، به اتمام خصوصیاتش، آن را آموزش می‌دهد. صرف نظر از اینکه معلمان مدرسه تا چه اندازه متبحر و شایسته‌اند، یا برنامه درسی تا چه حد پیشرفت کرده است، دانش‌آموزان، اتفاقاً، در معرض چیزی قرار می‌گیرند که هیچ‌گاه سخنی از آن در میان نبوده است. آن‌ها، به‌مرور، تحت تأثیر برنامه درسی پنهان مدرسه، رویکرد خاصی نسبت به زندگی اجتماعی و نگرش خاصی نسبت به تحصیل و یادگیری پیدا می‌کنند. بدون تردید یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم در رشد اجتماعی و جامعه‌پذیری دانش‌آموزان در مدرسه، برنامه‌ی درسی پنهان است. دانش‌آموزان از طریق برنامه‌های درسی و به‌ویژه برنامه درسی پنهان با انواع دانش علمی، اجتماعی، تاریخی، اقتصادی و سیاسی و ... ؛ و مهارت‌ها و نگرش‌های مختلفی همچون احترام، صداقت، سعه‌صدر، همدردی، وطن‌پرستی، تعهد و مسئولیت‌پذیری، توجه به نفع عموم، برابری، رعایت قانون و مقررات و غیره آشنا می‌شوند. آن‌ها همچنین می‌توانند دانش، مهارت‌ها، مفاهیم و نگرش‌هایی را فراگیرند که برای پرورش آن‌ها خطرآفرین بوده و تهدید محسوب می‌گردد (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۵).

بر همین اساس مقاله حاضر به دنبال تبیین نقش برنامه درسی پنهان در فرایند جامعه‌پذیری دانش‌آموزان مقطع متوسطه اول شهر بوشهر می‌باشد.

۲. مفهوم شناسی و مبانی نظری

۱,۲. مفهوم جامعه‌پذیری

گی روشه جامعه‌شناس فرانسوی آن را فرآیندی می‌داند که به برکت آن، شخص در طول حیات خویش تمامی عناصر اجتماعی - فرهنگی محیط خود را فراگرفته، درونی می‌کند و تحت تأثیر تجارب و عوامل اجتماعی معنادار با ساخت شخصیت خود یگانه می‌سازد تا خود را با محیط اجتماعی‌ای که باید در آن زیست نماید، تطبیق دهد (هابرت، ۲۰۰۰). هنری مندراس و ژرژ گورویچ آن را مکانیزم اخذ هنجارها، ارزش‌ها و اعتقادات اجتماعی می‌دانند. بروس کوئن در کتاب مبانی جامعه‌شناسی، تعریفی

مختصر و جامع از آن را ارائه می دهد: جامعه‌پذیری فرآیندی است که به انسان راه های زندگی کردن در جامعه را می آموزد و به انسان شخصیت می دهد و ظرفیت های او را در جهت انجام وظایف فردی به عنوان عضو جامعه توسعه می بخشد (علاقه بند، ۱۳۸۶).

جامعه‌پذیری فرآیندی است که به موجب آن جامعه فرهنگش را از نسلی به نسل دیگر انتقال می دهد و فرد را با شیوه های پذیرفته شده و تایید شده زندگی سازمان یافته اجتماعی سازگار می کند. از سوی دیگر فرد در جریان این فرآیند خود را با محیط اجتماعی پیرامون خود سازگار می نماید. کارکرد جامعه‌پذیری آنست که استعدادها و اموری را که فرد به آن نیازمند است فرامی گیرد و نظام ارزش‌ها، آرمان ها و انتظارات متقابل جامعه را به فرد منتقل می نماید و چگونگی ایفای نقش را به فرد آموزش می دهد (مارلو و نورمن، ۲۰۰۸). این فرآیند که دارای مراحل گوناگونی است که از بدو تولد تا آخر عمر را در بر می گیرد، عوامل متعددی ایفای نقش می کنند که ما در این بخش به تبیین مهمترین عوامل آن می پردازیم. از میان این عوامل، برخی بصورت آشکار و برخی دیگر بصورت پنهان و نا خودآگاه به این امر مبادرت می ورزند.

۲،۲. برنامه درسی پنهان

"بلوم" (۱۹۸۱) برنامه درسی شامل برنامه‌ی درسی آشکار و پنهان می‌داند. به اعتقاد او برنامه‌ی درسی پنهان، غیرمدون و تعریف نشده است. او می گوید: برنامه‌ی درسی پنهان در نظام آموزشی در زندگی و تعامل در محیط های یادگیری شکل می گیرد. از نظر بلوم، برنامه درسی هم فرآیند است و هم نتیجه، هم پنهان است و هم آشکار (اسکندری، ۱۳۸۷). "مایکل اپل" (۱۹۸۳) معتقد است که: برنامه‌ی درسی پنهان عبارت است از تدریس ضمنی هنجارها، ارزش‌ها و ایجاد تمایلات خاص به فراگیران است. (عابدی و تاجی، ۱۳۸۰: ۱۱). "لورنس کهرگ" (۱۹۸۳) معتقد است که: برنامه‌ی درسی پنهان رابطه‌ی جدایی ناپذیر با آموزش اخلاق دارد و معلم از طریق این برنامه به اشتغال استانداردهای اخلاقی می پردازد. "هنری جیرو" (۱۹۸۳) معتقد است که برنامه‌ی درسی پنهان یا مستتر در مدارس به انتقال ضمنی آن دسته از هنجارها، ارزش‌ها و طرز تلقی ها که منتج از روابط اجتماعی مدارس و کلاس درس است، می پردازد (عابدی، تاجی، ۱۳۸۰: ۱۲).

۳,۲. نقش نظام آموزشی در جامعه‌پذیری افراد

جامعه‌پذیری فرآیندی است که از طریق آن افراد، دانش‌ها، مهارت‌ها، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری جامعه خویش را کسب می‌کنند. در کودکی جامعه‌پذیری از خانواده آغاز می‌شود، اما آژانس‌های مختلفی پس از خانواده ایفای نقش می‌کنند و هر یک از این آژانس‌ها می‌توانند مسیرهای مختلفی را به کودک آموزش دهند که ناشی از فرهنگ آژانس مؤثر بر شناخت کودک است و می‌تواند نشئت گرفته از فرهنگ جامعه، خرده فرهنگ‌ها و حتی وضعیت خاص روانی یک شخص باشد و بنابراین این آژانس‌ها می‌توانند مسیرهای گوناگون و گاه متعارض و متضادی را به کودک القا کنند که در نهایت معرفت کسب شده توسط کودک می‌تواند از انطباق کامل با فرهنگ جامعه تا ضدیت با فرهنگ غالب، متغیر باشد. نخستین آژانسی که از سوی جامعه و با هدف جامعه‌پذیری کودک ایجاد و وارد عمل می‌شود نهاد رسمی آموزش و پرورش است. که هدف اصلی این نهاد همان جامعه‌پذیر کردن یا آماده ساختن کودک برای حضور و درک به‌موقع و هماهنگ ساخت‌ها، کارکردها و فرهنگ جامعه جهت نشان دادن عملکرد معقول اعم از واکنش‌ها، رفتار یا کنش، در جهت رفع نیازها و رسیدن به اهداف جمعی است (پیروزی، ۱۳۸۵: ۱). در این مرحله موسسات آموزشی مختلف در چارچوب نظام آموزشی، نقش اساسی تری را در جامعه‌پذیر کردن و رشد شخصیت فرد بر عهده می‌گیرند. نظام آموزشی با انتقال ارزش‌ها و الگوهای رفتاری، قوانین و مقررات بصورت یکسان در کلیه سطوح جامعه و بوسیله نهاد مدرسه و دانشگاه موجبات همگونی و انسجام اجتماعی را فراهم می‌آورد. نظام آموزشی با تدریس زبان رسمی عامل مهمی در وحدت ملی و ایجاد ارزش‌های مشترک و مفاهیم اجتماعی یکسان بین گروه‌ها خرده فرهنگ‌ها و اقوام مختلف جامعه است و از این طریق عامل مهمی در جامعه‌پذیری افراد و سرانجام همبستگی و انسجام اجتماعی به شمار می‌رود (گلشن فومنی، ۱۳۸۲: ۶۷).

۴,۲. نقش برنامه درسی پنهان در جامعه‌پذیری افراد

بولز و گین تیس (۱۹۷۶) کارکرد اصلی آن را کنترل و نظارت اجتماعی می‌دانند. آن‌ها معتقدند که دانش‌آموزان در مواجهه با برنامه درسی پنهان، موقعیت خود را تشخیص داده به نحوی با آن سازگار می‌شوند؛ به عبارت دیگر، مدرسه از طریق برنامه درسی پنهان، به باز آفرینی^۴ طبقه اجتماعی دانش‌آموزان پرداخته آن‌ها را، بطور ضمنی، برای پذیرش موقعیت اجتماعی آینده‌شان، آماده می‌سازد.

به نظر بولزر و گین تیس، برنامه درسی پنهان، دستور کار سیاسی - اقتصادی دارد. مسئولیت آن، جداسازی طبقاتی است. نخبگان را آزادی و فرصت پیشرفت، ارزانی می‌دارد و غیرنخبگان را می‌آموزد که در آینده، قسمت و سرنوشت خود را به عنوان کارگران منضبط و فرمانبردار پذیرا باشند. حتی، اغلب دانش‌آموزان می‌آموزند که بپذیرند نظام سیاسی - اقتصادی آن‌ها، صرف‌نظر از اینکه خود در آن چه موقعیتی دارند، بهترین است.

ایوان ایلچ (۱۹۷۱) ضمن کندوکاو در خصلتهای مدرسه، برنامه درسی پنهان را مورد تأکید قرار می‌دهد. به نظر او در مدرسه، بسیاری چیزها آموخته می‌شوند که با محتوای رسمی دروس، هیچ ربطی ندارند. مدرسه، با خصلت تأدیبی و نظم دهی ساختار و مقرراتش، پذیرش چشم بسته نظم اجتماعی موجود را تلقین می‌کند. این درس، آگاهانه تعلیم داده نمی‌شود، رویه‌ها و سازمان مدرسه متضمن آن است. برنامه درسی پنهان به کودکان می‌آموزد که نقش آن‌ها در زندگی، این است که موقعیت خود را تشخیص دهند و با آن بسازند (علاقه بند، ۱۳۸۶).

گیدنز (۱۹۹۱) معتقد است که پاره‌ای از مضمونهای مطرح شده در رویکردهای نظری را می‌توان از طریق مفهوم باز آفرینی فرهنگی، به یکدیگر مربوط ساخت. باز آفرینی فرهنگی اشاره می‌کند به طریقی که مدارس، همراه با سایر نهادهای اجتماعی، نابرابریهای اجتماعی و اقتصادی را از نسلی به نسلی تداوم می‌بخشند. این مفهوم توجه ما را بوسیله‌ای که مدرسه از طریق (برنامه درسی پنهان)، یادگیری ارزشها، نگرشها و عادات را تحت تأثیر قرار می‌دهد، معطوف می‌سازد. مدارس انواع ارزشها و نگرشهای فرهنگی کودکان را که در سالهای اولیه زندگی کسب کرده‌اند، تقویت می‌کند (گیدنز، ۱۳۸۶).

۳. فرضیه های تحقیق

- بین برنامه درسی پنهان مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان همبستگی معنادار وجود دارد.
- بین ساختار فیزیکی مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان همبستگی معنادار وجود دارد.
- بین جو اجتماعی مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان همبستگی معنادار وجود دارد.
- بین روابط درونی مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان همبستگی معنادار وجود دارد.
- بین ساختار سازمانی مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان همبستگی معنادار وجود دارد.
- بین تشویق و تنبیه در مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان همبستگی معنادار وجود دارد.

۴. روش شناسی تحقیق

۴,۱. روش پژوهش: پژوهش حاضر تحقیقی از نوع توصیفی - همبستگی است که به شیوه پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع متوسطه اول در شهر بوشهر می‌باشد که در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ در مدارس مقطع متوسطه اول مشغول به تحصیل می‌باشند. حجم نمونه مورد بررسی با توجه به تعداد کل دانش‌آموزان مدارس متوسطه اول بر اساس فرمول کوکران تعداد ۳۶۲ نفر تعیین شد که به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای انتخاب شدند.

۴,۲. ابزار تحقیق: در این پژوهش ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه محقق ساخته است که بصورت طیف لیکرت از متغیرهای موجود در پژوهش طراحی شده است. پرسشنامه شامل ۱- اطلاعات فردی، ۲- سؤالات میزان جامعه‌پذیری و ۳- سؤالات مربوط به برنامه درسی پنهان بصورت طیف لیکرت می‌باشد که از فرضیه‌ها طراحی شده است. برای تعیین روایی پرسشنامه از متخصصان استفاده شد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. در جدول شماره ۱ میزان پایایی مربوط به متغیرهای تحقیق مشخص شده است.

جدول ۱: مقادیر آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق در پرسشنامه

نام متغیر	تعداد سؤال	آلفای کرونباخ
جامعه‌پذیری	۲۲	۰/۸۷
ساختار فیزیکی مدرسه	۵	۰/۸۱
جو اجتماعی مدرسه	۸	۰/۷۸
روابط موجود در مدرسه	۵	۰/۸۳
ساختار سازمانی مدرسه	۶	۰/۷۹
تشویق و تنبیه در مدرسه	۶	۰/۸۵
برنامه درسی پنهان (سؤالات مربوط به ابعاد)	۳۰	۰/۸۸

۵. تجزیه و تحلیل یافته ها

۱,۵. یافته های توصیفی

-ویژگی های فردی دانش آموزان: در بررسی ویژگی های فردی دانش آموزان به لحاظ جنسیت و پایه تحصیلی داده های جدول ۲ نشان میدهد که ۵۰/۵ درصد از دانش آموزان مقطع متوسطه اول مورد مطالعه پسر می باشند و ۴۹/۴ درصد نیز دختر می باشند. در بررسی توزیع دانش آموزان مورد مطالعه بر اساس پایه تحصیلی، داده های جدول شماره ۱ نشان می دهد که ۳۶/۱ درصد از دانش آموزان در پایه نهم تحصیل می کنند، ۳۲/۸ درصد در پایه هشتم و ۳۱ درصد باقیمانده در پایه هفتم تحصیل می کنند.

جدول شماره ۲: ویژگی فردی دانش آموزان (جنسیت و پایه تحصیلی)

جنسیت	دختر		پسر		جمع	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
	۱۷۹	۴۹/۴٪	۱۸۳	۵۰/۵٪	۳۶۲	۱۰۰٪
پایه تحصیلی	هفتم		هشتم		نهم	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
	۱۱۲	۳۱٪	۱۱۹	۳۲/۸٪	۳۶۲	۱۰۰٪

-وضعیت جامعه پذیری دانش آموزان: در بررسی و ارزیابی میزان جامعه پذیری دانش آموزان مورد مطالعه، داده های جدول شماره ۳ نشان می دهد که نزدیک به نیمی از دانش آموزان مورد مطالعه سطح جامعه پذیری اشان متوسط می باشد. ۴۷/۸ درصد از دانش آموزان سطح جامعه پذیری اشان متوسط می باشد. ۲۶ درصد از دانش آموزان میزان جامعه پذیری اشان زیاد می باشد و ۲۱ درصد میزان جامعه پذیری اشان کم می باشد. تنها ۵/۲ درصد از دانش آموزان میزان جامعه پذیری اشان خیلی زیاد می باشد.

جدول شماره ۳: وضعیت جامعه پذیری دانش آموزان

شاخص آماری	فراوانی	درصد
میزان جامعه پذیری		
خیلی زیاد	۱۹	۵/۲٪
زیاد	۹۴	۲۶٪
متوسط	۱۷۳	۴۷/۸٪
کم	۷۶	۲۱٪
جمع	۳۶۲	۱۰۰٪

۲,۵. تحلیل فرضیه های تحقیق

- همانگونه که در جدول ۴ مشاهده می شود ضریب همبستگی میان برنامه درسی پنهان مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان $r = 0/582$ و سطح معناداری $\text{Sig} = 0/000$ است. این نتایج نشان دهنده ی وجود رابطه ی مثبت و معنی دار بین این دو متغیر می‌باشد. بدین معنا که با ۹۹ درصد اطمینان برنامه درسی پنهان در مدرسه با سطح جامعه‌پذیری دانش‌آموزان همبستگی دارد؛ بنابراین فرضیه تأیید شد.

- داده های جدول ۴ در خصوص رابطه متغیر ساختار فیزیکی مدرسه و جامعه‌پذیری دانش‌آموزان نشان می دهد با توجه به مقدار ضریب همبستگی $r = 0/389$ و سطح معنی‌داری که $\text{Sig} = 0/000$ است بین این دو متغیر در سطح اطمینان ۹۹٪ رابطه ی مثبت و معنادار وجود دارد؛ یعنی با ۹۹ درصد اطمینان ساختار فیزیکی مدرسه با چگونگی جامعه پذیر شدن دانش‌آموزان همبستگی مستقیم دارد؛ بنابراین فرضیه تأیید شد.

- با توجه به داده های جدول ۴ که مقدار ضریب همبستگی پیرسون $r = 0/436$ و سطح معنی‌داری آن $\text{Sig} = 0/000$ است، فرض محقق مبنی بر وجود رابطه مستقیم و معنادار بین دو متغیر جو اجتماعی مدرسه و وضعیت جامعه‌پذیری دانش‌آموزان در سطح ۰/۰۱ معنادار می شود. نتیجه به دست آمده حاکی از آن است که با ۹۹ درصد اطمینان می توان گفت وضعیت جو اجتماعی در مدرسه نقش مستقیم در چگونگی اجتماعی شدن و جامعه‌پذیری دانش‌آموزان دارد؛ بنابراین فرضیه تأیید شد.

- با توجه به داده های جدول ۴ مشخص شد که بین دو متغیر روابط درون مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. با توجه به میزان ضریب همبستگی پیرسون حاصل از رابطه ی بین این دو متغیر که $r = 0/331$ و سطح معنی‌داری آن $\text{Sig} = 0/000$ است می توان این فرضیه را تأیید کرد. بدین معنا که هر چه روابط درون مدرسه تغییر میکند بالطبع چگونگی اجتماعی شدن دانش‌آموزان نیز تغییر می کند.

- با توجه به داده های جدول ۴ مشخص شد که بین دو متغیر ساختار سازمانی مدرسه و میزان جامعه‌پذیری دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. با توجه به میزان ضریب همبستگی پیرسون حاصل از رابطه ی بین این دو متغیر که $r = 0/337$ و سطح معنی‌داری آن $\text{Sig} = 0/000$ است می توان این فرضیه را تأیید کرد. بدین معنا که چگونگی ساختار سازمانی مدرسه در نحوه جامعه‌پذیری دانش‌آموزان نقش مستقیم دارد.

- با توجه به داده های جدول ۴ مشخص شد که بین دو متغیر میزان و نحوه تشویق و تنبیه در مدرسه و سطح جامعه‌پذیری دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. با توجه به میزان ضریب همبستگی پیرسون حاصل از رابطه ی بین این دو متغیر که $r = 0/508$ و سطح معنی‌داری آن

$Sig = ۰/۰۰۰$ است می توان با ۹۹ درصد اطمینان این فرضیه را تأیید کرد. بدین معنا که چگونگی و میزان تشویق و تنبیه در مدرسه در نحوه جامعه‌پذیری دانش‌آموزان نقش مستقیم دارد.

جدول ۴: ضرایب همبستگی آزمون همبستگی بین متغیرهای تحقیق

متغیرها	برنامه درسی	ساختار فیزیکی	جو اجتماعی	روابط مدرسه	ساختار سازمانی	تشویق و تنبیه
جامعه‌پذیری	۰۰/۵۸۱**	۰۰/۳۸۹**	۰/۴۳۶**	۰/۳۳۱**	۰/۳۳۷**	۰/۵۰۸**

** همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنادار است.

- **تحلیل رگرسیون چند متغیری:** هدف تحلیل رگرسیونی یافتن میزان و سهم اثرگذاری متغیرهای مستقل بر میزان متغیر وابسته (جامعه‌پذیری دانش‌آموزان) می‌باشد. به سخن دیگر با استفاده از رگرسیون چند متغیره به تعیین و پیش بینی درصد واریانس جامعه‌پذیری پرداخته می‌شود؛ این فرآیند از طریق وارد کردن متغیرهای مستقل در معادله رگرسیون صورت می‌گیرد؛ بنابراین برای تبیین متغیر وابسته (جامعه‌پذیری) بر اساس ابعاد برنامه درسی پنهان از مدل خطی رگرسیون به روش Enter استفاده گردید. نتایج حاصل از انجام تحلیل رگرسیون در قالب جدول ۵ ارائه می‌شود.

جدول ۵: رگرسیون کیفیت زندگی و متغیرهای مستقل

شاخص ها متغیرها	B	اشتباه استاندارد	Beta	مقدار t	سطح معنی داری
شبکه روابط درون مدرسه	۰/۲۳۳	۰/۰۶۶	۰/۱۷	۳/۵۲	۰/۰۰۰
جو اجتماعی مدرسه	۰/۱۰۱	۰/۰۳۷	۰/۱۶۲	۲/۷۶	۰/۰۰۶
ساختار سازمانی مدرسه	۰/۱۷۳	۰/۰۹۵	۰/۰۱	۱/۸۸	۰/۰۷۲
ساختار فیزیکی مدرسه	۰/۲۷۵	۰/۲۰۸	۰/۰۶۶	۱/۳۲	۰/۱۸۸
تشویق و تنبیه	۰/۴۷۳	۰/۰۷۱	۰/۳۳۵	۶/۷	۰/۰۰۰

$$R^2 = ۰/۳۷ \quad F = ۳۹/۰۳ \quad Sig = ۰/۰۰۰$$

یافته‌های تحلیل رگرسیونی با توجه به میزان F و سطح معناداری آن نشان می‌دهد که معادله رگرسیون، معادله معناداری است. همچنین ضریب تعیین (R^2) برابر با ۰/۳۷ است؛ یعنی ۰/۳۶ درصد از واریانس متغیر وابسته (جامعه‌پذیری دانش‌آموزان) از طریق متغیرهای مستقل وارد شده در مدل تبیین می‌شود. بعلاوه، نتایج بدست آمده از ضرایب بتا (β) نشان می‌دهد که متغیرهای ساختار سازمانی مدرسه و ساختار فیزیکی مدرسه تأثیر معناداری بر جامعه‌پذیری دانش‌آموزان نداشته اما متغیرهای

شبکه روابط اجتماعی درون مدرسه، جو اجتماعی و تشویق و تنبیه تأثیر معنی‌داری بر جامعه‌پذیری داشته‌اند.

۶. نتیجه‌گیری

بدون تردید یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم در تربیت اجتماعی و جامعه‌پذیری دانش‌آموزان، برنامه درسی پنهان است. دانش‌آموزان از طریق برنامه‌های درسی و به‌ویژه برنامه درسی پنهان با انواع دانش علمی، اجتماعی، تاریخی، اقتصادی و سیاسی، مهارت‌ها و نگرش‌های مختلفی همچون احترام، صداقت، همدردی، وطن‌پرستی، مسئولیت‌پذیری، رعایت قانون و مقررات و غیره آشنا می‌شوند. آن چه که توسط طراحان و برنامه‌ریزان و در سطح کلان تدوین می‌شود، برنامه‌ی درسی رسمی و آشکار است. این برنامه براساس عناصر خاصی طراحی شده و در جهت رسیدن به اهداف آموزشی گام برمی‌دارد. یعنی در مراکز آموزشی اجرا شده و مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد تا میزان دست‌یابی به اهداف مشخص شود؛ اما همان‌طور که اکنون می‌دانید، عوامل دیگری که جزء برنامه درسی نیست و از دید و مشاهده‌ی برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت نیز پنهان است، در فکر و عواطف و رفتار فراگیرنده اثر می‌گذارند و در بیشتر موارد مؤثرتر از برنامه درسی آشکار و پیش‌بینی شده عمل می‌کنند. قوانین و مقررات در کلاس و محیط آموزشی، جو اجتماعی مرکز آموزشی و تعامل و رابطه‌ی فراگیران با مدیران و معلمان از جمله‌ی این عوامل هستند. برنامه‌ی درسی پنهان در حد معنی‌داری تعیین‌کننده‌ی آن چیزی است که مبنای احساس ارزش و عزت نفس شرکت‌کنندگان است و همین برنامه‌ی درسی پنهان است که بیش از برنامه‌ی درسی رسمی در سازگاری استادان و شاگردان تأثیر دارد. هیچ‌مهد کودک، مدرسه ابتدایی، دبیرستان و یا دانشگاهی را سراغ نداریم که یک برنامه‌ی درسی پنهان بر شاگردان و هیأت آموزشی تحمیل نکرده باشند. اگر چه هر برنامه‌ی درسی ویژگی‌هایی دارد که خاص مؤسسه‌ای معین است، ولی وجود این گونه برنامه‌های درسی پنهان تا حد بسیاری بر کل فرآیند تعلیم و تربیت و به تبع آن جامعه‌پذیری تأثیر می‌گذارد. از برنامه‌ی درسی پنهان می‌توان هم نتیجه مثبت و هم نتیجه منفی برداشت کرد. به همین جهت نقش مهمی در چگونگی جامعه‌پذیری دانش‌آموزان در مدرسه دارد؛ بنابراین نتیجه که از این مبحث حاصل می‌شود این است که؛ برنامه درسی پنهان به حضور لحظه به لحظه و عملی معلم و شاگرد در کلاس وابسته است. برنامه درسی پنهان لزوماً خاص مدرسه و نظام آموزشی نیست. این برنامه تقریباً همیشه و در همه جای یادگیری‌های افراد گره خورده است. توجه به این نکته از اهمیت زیادی برخوردار است. دانش‌آموزان برنامه

درسی پنهان پاسخ نمی دهند، بلکه آنان از طریق تفسیر و بحث، تحلیل، ادراکات خود و تلفیق و ترکیبهای خود، برنامه‌ی درسی پنهان را می سازند. برنامه‌ی درسی پنهان دانش‌آموزان پاسخی است، به آنچه در محیط آموزشی انجام می دهند.

۷. منابع و مأخذ

- اسکندری، حسین. (۱۳۸۷). برنامه درسی پنهان. تهران: انتشارات نشر نسیم.
- بیرو، آ. (۱۳۷۸). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران: انتشارات کیهان، چاپ سوم
- پیروزی، م. (۱۳۸۵). آموزش و پرورش یکی از مهمترین آژانس های اجتماعی شدن، مجله اینترنتی فصل نو www.fasleno.com
- رابرت سون، ی. (۱۳۷۶). درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، تهران: انتشارات علمی
- عابدی، احمد و تاجی، مریر. (۱۳۸۰). نقش برنامه ی درسی پنهان مدارس در شکل گیری شخصیت و رفتار دانش‌آموزان. فصلنامه ی آموزه: شماره ی ۹.
- علاقه بند، ع. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران: نشر روان
- فتحی واجارگاه، کورش و واحده چوکده، سکینه. (۱۳۸۵). شناسایی آسیب های تربیت شهروندی در برنامه درسی پنهان: نظام آموزش متوسطه نظری از دیدگاه معلمان زن شهر تهران و ارائه راهکارهای برای بهبود وضعیت آن. فصلنامه علمی و پژوهشی نوآوری های آموزشی: ویژه نامه ی نو آوری در تربیت شهروندی، شماره ۱۷، سال پنجم.
- گلشن فومنی، م. ر. (۱۳۸۲). جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران: نشر دوران، چاپ سوم
- گیدنز، آ. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۸۱). برنامه ریزی درسی: نظرگاه ها، رویکردها و چشم اندازها. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی
- Hubert, Jaque line (۲۰۰۰). The Role of the Hidden curriculum Research ۲. [csci. educ. Ubc. Ca/socloo/concept map/terms/hidden-curriculum, php-۱۵k](http://csci.educ.Ubc.Ca/socloo/concept map/terms/hidden-curriculum.php-۱۵k)
- Marlow Stacey, Minehira Norman. (۲۰۰۸). principals as curriculum leaders: New perspectives for the ۲۱ st century. From [http://www. Pre.org](http://www.Pre.org). ۲۰۰۸/۱/۰۳.